

Küresel Boyutta Terör- Turizm İlişkisinin Örnek Olaylar Üzerinden İncelenmesi

Investigation of the Relationship of Terror and Tourism in A Global Dimension with Case Examples

Zehra YARDI¹, Emre Ozan AKSÖZ²

¹İstinye Üniversitesi, Ulaştırma Hizmetleri, İstanbul, Türkiye
²Anadolu Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği, Eskişehir, Türkiye

ORCID:

Z.Y.: 0000-0002-8328-973X

E.O.A.: 0000-0002-4109-8847

Corresponding Author:

Zehra YARDI

Email:

zyardi@istinye.edu.tr

Citation: Yardi, Z. ve Aksöz, E. O. (2021). Küresel boyutta terör- turizm ilişkisinin örnek olaylar üzerinden incelenmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (4): 796-818.

Submitted: 17.08.2021

Accepted: 29.11.2021

Özet

Tüm dünyadaki trafik incelediğinde; sığınmacıların, uluslararası öğrencilerin, teröristlerin, iş adamlarının, mültecilerin, sırt çantalı gezginlerin, silahlı kuvvetleri ve tabii ki turistlerin dünyanın her yerindeki havaalanlarını, otobüsleri, gemileri ve trenleri doldurmakta oldukları görülebilir. Turizm ile bütünleşmiş bir model olan hareketlilik paradigması (mobility paradigm) bu kadar çok insanın bu hareketliliğe katılmasının sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik, siyasi vb. birçok etkisi olduğunu ortaya koymada açıklayıcı bir rol almaktadır. Bu çalışmada terör ve terörizm kavramları incelenmiş ve ayrıntılı olarak özelliklerine değinilmiştir. ABD, Türkiye, İspanya, İngiltere ve Fransa'da gerçekleşmiş olan seçilmiş terör olayları turist sayısı ve turizm geliri açısından doküman analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Genel olarak terör olaylarının turizm destinasyonlarını, turist sayısı ve turizm geliri yönünden etkilemiş olduğu gerçeği üzerine değinilmiştir. Turist sayısı ve gelirindeki değişimler, terör olaylarının tekrarlaması ve bölgenin devam eden süreçte hala güvensiz olarak tanınmasıyla yaşanan krizin boyutunun büyüyebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Terör, Turizm Talebi, Turizm Geliri

Abstract

When you examine traffic all over the world, asylum seekers, international students, terrorists, businessmen, refugees, backpackers, armed forces, and of course, tourists, can be seen filling airports, buses, ships, and trains all over the world. The mobility paradigm, which is a model integrated with tourism, plays an explanatory role in revealing that the mobility of so many people has many social, cultural, economic, technological, and political effects. In this study, the concepts of terrorism were examined, and their characteristics were discussed in detail. Selected terrorist incidents that took place in the USA, Turkey, Spain, England, and France were examined in terms of the number of tourists and tourism income by using a document analysis method. In general, the fact that terrorist incidents have affected tourism destinations in terms of the number of tourists and tourism income was mentioned. It has been concluded that the size of the crisis may increase due to the changes in the number of tourists and income, the recurrence of terrorist incidents, and the identification of the region as still unsafe.

Keywords: Tourism, Terrorism, Tourism Demand, Tourism Income

1. GİRİŞ

Tüm dünyadaki trafik incelediğinde; sığınmacıların, uluslararası öğrencilerin, teröristlerin, iş adamlarının, mültecilerin, sırt çantalı gezginlerin, silahlı kuvvetleri ve tabii ki turistlerin dünyanın her yerindeki havaalanlarını, otobüsleri, gemileri ve trenleri doldurmakta oldukları görülebilir. Bu hareketliliğin bir parçası olan turizm, insanların dünyayı gezmeyi, yeni yerler keşfetmeyi, daha çok insan, daha çok kültür görmeyi, dünyanın dört bir yanında bambaşka hayatlara dokunmayı vadetmektedir.

UNWTO'nun açıklamış olduğu resmi rakamlara göre tüm dünyada turizm etkinliğine katılan turist sayısı 2017 yılında 1 trilyon 322 milyon'a ulaşmakla birlikte, 2019 yılında bu rakam 1 trilyon 460 milyon'a ulaşmıştır (UNWTO, 2020). Fakat 2020'nin ilk aylarında ortaya çıkan Covid 19 salgını tüm bu dengeleri bozmuş, turizmi ve birçok sektörü etkisi altına almıştır. Bu aşamada turizm ile bütünleşmiş bir model olan hareketlilik paradigması (mobility paradigm) bu kadar çok insanın bu hareketliliğe katılmasının sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik, siyasi vb. birçok etkisi olduğunu ortaya koymada açıklayıcı bir rol almaktadır.

Turizm, ulaşımın bu derece kolaylaşmasının da etkisiyle dünya ekonomisinde çok önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu aşamada ilerleyen teknoloji ile, hiçbir yerin artık çok uzak olmadığı, kilometrelerce uzak bir ülkede olan bir olayın saniyeler içinde cep telefonlarından öğrenilebileceği gerçeği medyanın önemini vurgulamaktadır. Turizm ile ilgili birçok konu, turistleri habere konu olan ülkeleri ziyaret etmekten vazgeçirebilecek tüm olaylar dahil, medyanın haber içeriklerini oluşturabilmektedir.

Turist davranışları ziyaret edilecek destinasyondaki güveni sarsacak olaylardan çok kısa bir sürede etkilenebilir. İnsanlar için seyahat ederken emniyette olma faktörü çok önemlidir. Fakat turizm sektörü, ziyaretçilerin güvenliğini ciddi derecede tehdit eden olaylarla giderek daha fazla karşılaşmaktadır. Güvenlik unsuru, kişisel güvenliği ilgilendiren kararlar alırken kişilerin fikirlerini büyük ölçüde değiştirebileceği için, potansiyel turistlerin kararlarında, hayatı tehdit eden olayların rolünü anlamak çok önemlidir.

Terör ve turizm birbirine çok zıt kavramlar olarak görünseler de ikisi de insan faktörünü temel almaktadır. Terör temelinde korku, şiddet ve başkaldırı içeren bir eylem olmasına karşın turizm, eğlence, huzur ve dinginlik kavramlarını içerisinde barındıran bir eylemdir. Turistlerin seyahatlerinde tüm bu kavramların karşılığını alması güvenlikleri ile doğru oranda olmasına bağlıdır.

Son yıllarda turistlerin güvenli buldukları ülkelerin bile artık çok da güvenli olmadığı gerçeği, dünyanın neredeyse her yerinde gerçekleşen terör olaylarından dolayı göz ardı edilemez durumdadır. Bu terör olaylarının en büyüklerinden biri olan 2001 yılında dünyada çok güçlü bir ülke olarak görülen ABD'de meydana gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının dünyada korku kavramının tamamıyla hissedilmesine neden olduğunu, sadece ABD'nin değil çok sayıda farklı ülkenin de etkilenen rakamlarından anlayabiliriz. Savaşların genel olarak görüldüğü ve dünyaca tehlikeli görülen Orta Doğu ülkelerinin yanı sıra şiddet eylemlerinin Avrupa'da da çok güvenli olarak görülen ülkelerde meydana gelmesi bilinen tabuları yıkmıştır.

2. LİTERATÜR

2.1. Terör Kavramı

Yüzyıllardır birçok farklı nedenle dünya üzerinde karşılaşılan bir tehlike olmasına karşın terörün kararlaştırılmış ve tüm ülkeler tarafından kabul edilen tek bir tanımı bulunmamaktadır. Yazarlar, düşünürler ve devletler tarafından yapılan tüm farklı terör tanımlamaları aslında terör eylemini gerçekleştirenlere siyasi ve idari yönetimin zayıf noktalarını bularak kendilerine

kurtulabilecekleri kolay çıkış yolları sağlamıştır. Genel tanımıyla terör kelimesini inceleyecek olursak; Terör, 'korkudan titreme' ya da 'titremeye sebep olma' olarak Latince'den dilimize geçmiştir. Terör kelimesi genel olarak Fransız ihtilalinden sonra kullanılmaya başlamıştır ve bu dönem tarihte 'terör rejimi' dönemi olarak geçmektedir (Yayla, 1990: 45). TDK sözlüğünde ise terör "cana kıyma ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş" olarak tanımlanmaktadır.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1. maddesine göre; "Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir"(Terörle Mücadele Büro Amirliği, Madde 1).

2003 yılında Oslo'da yapılan "Terörizmin Temel Nedenleri" adlı konferansta terörün ortaya çıkmasında etkili olan koşullara değinilmiştir. Bunlar (Sayar, 2006);

- Güçsüz konumdaki devletler,
- Bireysel bağımsızlık, demokrasi ve yasal arayışlar,
- Sosyal adaletsizlik,
- Yasalara aykırı olarak ortaya çıkan hükümetler,
- Devletin sosyal sınıfları ve farklı ideolojilerdeki toplulukları konumlandıramaması,
- Onaylanmamış hükümetleri destekleyen dış faktörler,
- Dini ve etnik kökenlere dayanan ayrımcılıklar,
- Eşit olmayan güç dengeleri,
- Karizmatik ideolojik liderlerin varlığı,
- Aşırı laik veya dini ideolojiler,
- Hızlı modernleşme,
- Siyasi iktidarsızlığın, darbe ve diktatörlerin süregelen çatışmaların etkileridir.

Terör şiddet içeren tüm eylemlerin kural dışı ve örgütlü bir biçimde gerçekleştiği hareketlerdir. Terörizm ise temelinde siyasi otoriteyi ve ideolojileri hedef alan örgütlü faaliyetlerdir. Bu doğrultuda Pizam ve Ginger (2000)' a göre terörizm, bir devlet ya da siyasi grup tarafından suikast, kaçırma, patlayıcı kullanımı, sabotaj, cinayet ve benzeri gibi şiddet eylemleri kampanyası ile siyasi, sosyal veya dini amaçlarına ulaşmak, terör ve kamu korkusu yaratmak için başka bir devlete, siyasi ya da sosyal gruba karşı uyguladığı sistematik ve kalıcı bir stratejidir.

Terörizm, turistlerin gelişini azaltarak turizme zarar verebilir, dahası devam eden terörist saldırılar doğrudan yabancı yatırımları azaltabilir. Bu tür doğrudan maliyetlerin yanı sıra, terörizmin dolaylı maliyetleri arasında, turist çekmek için gerekli ek reklam harcamaları, hasarlı turistik tesisler için yeniden yapılanma masrafları ve terörist tehditlerini azaltmak için güvenlik zorunluluğu masrafları sayılabilir.

Terörizmin aktif bir yapısı olması itibariyle teknolojiye, taşradan kente göçlerden, bölgesel politik değişimlerden, dini grupların eylemlerinden etkilenmekte ve şiddeti gün geçtikçe artmaktadır. Bu artmayla birlikte kullanılan yöntemler, kullanılan silahlar da çeşitlenmekte medyanın dikkatini daha çok çeken, insanları daha çok etkileyen eylemler meydana gelmektedir (Şimşek, 2016: 330).

Terör ve terörizm kavramlarının ortak bir paydada kabul edilen genel bir tanımı olmaması nedeniyle yerel ve yabancı kaynaklarda birbirinden farklı birçok tanıma rastlanabilir. Fakat bu demek değildir ki terör ve terörizm kavramı bölgeye veya hitap ettiği kitleye göre değişmektedir.

Asıl sorun bu kavramların çerçevesinin çok geniş olmasından dolayı küresel bir tanımlama yapılamamasıdır (Öngün, 2001: 28).

Terörizmi genel olarak incelediğimizde aşağıdaki özellikleri gözlemlenmektedir (Akgün, 2006: 28; Dilmaç, 1997: 37).

- Terörizm kendi başına bir ideoloji değil sadece stratejidir.
- Uygulanan eylemleri haklı çıkaracak yöntemlere başvurur.
- Eylemi gerçekleştirenler dışında güçlere hizmet edebilir.
- Yasal veya yasa dışı gelir akışına ihtiyacı vardır.
- Siyasi amacı doğrultusunda uyguladığı hedefi ayırt etmez.
- Terörizm yasal yollarla haklılığını kanıtlayamayacak kişilerin başvurdukları bir yoldur.
- Kazanmayı ve farklı bir düzeni öngörür.
- Dünyayı kendi fikirlerine ikna etmeye çalışırlar.
- Propaganda ile büyüyen bir propaganda aracıdır.
- Terörün kendine ait bir dili vardır.
- Şiddet uygulamayı amaç haline getirir.
- Teröristler kendilerini duyarlı ve bilinçli olarak görürler.

2.2. Terörün Turizme Etkisi

Terör ve turizm ilişkisini değerlendiren çalışmalara baktığımızda uluslararası düzeyde birçok çalışma olmasına rağmen ulusal olarak yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalara baktığımızda içeriklerini şu şekilde değerlendirebiliriz;

Drakos ve Kutan (2001); 3 Akdeniz ülkesi olan Türkiye, Yunanistan ve İsrail'i baz aldıkları çalışmalarında Ocak 1996 ve Aralık 1999 tarihleri arasındaki verileri ele almışlardır ve tüm ülkelerde terörün turizm talebini negatif olarak etkilediği, aynı zamanda bu etkiler sonucunda turizm talebinin ikame etkisiyle komşu ülkelere kayabildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Pizam ve Fleischer (2002); 1991 ve 2001 yılları arasında İsrail üzerinde yapmış olduğu çalışmada gerçekleşen terör eylemlerinin sıklıklarını ve yapıma şiddetlerini göz önünde bulundurarak aylık bazda turist taleplerini incelemişler ve gerçekleşen terör olaylarının şiddetlerinden çok sıklık derecelerinin turist davranışları üzerinde daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Strazicich (2000); terör gibi etmenlerin Mısır ve İsrail'e gelen turistler üzerindeki etkilerinin sürekli olup olmadığını anlamak amacıyla, 1955 ve 1997 yılları arasında Mısır'ı; 1971 ve 1997 yılları arasında İsrail'i baz aldıkları çalışmalarında elde ettikleri veriler sonucunda bu ülkelere yönelik olarak turistlerin taleplerindeki düşüşlerin geçici olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Drakos ve Kutan (2003) Türkiye, Yunanistan ve İsrail'in 1991 ve 2000 yılları arasında gerçekleşen verilerini ele almışlardır. Turizm ve terör arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında terörün turizm üzerinde olumsuz etkileri olduğu sonucuna varmışlardır.

Emsen ve Değer (2004); Türkiye'yi ele aldıkları çalışmalarında turizmin terör olaylarından etkilenme derecesini incelemiş ve terör faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin olduğu sonucuna varmışlardır. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı ve 1999 yılında yaşanan depremin çalışmaya dâhil edilip incelenmesi sonucu bu olayların turizm talebi üzerinde saptırıcı bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Edmonds ve Mak (2006);11 Eylül sonrasında Asya Pasifik ülkelerini turizm ve terör ilişkilerini inceledikleri çalışmalarında turizm harcamalarını baz almışlardır. Japonya ve Hawai'de gerçekleşen turist harcamalarının bu büyük terör olayından etkilendiğini ve ayrıca dünyadaki birçok ülkenin bu olaydan etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Thompson (2008); 2003 yılında 60 ülkeyi dayanak olarak aldığı çalışmasında gelişmekte olan ülkelerin terör olaylarından gelişmiş ülkelere nazaran daha çok etkilendiği sonucuna varmıştır. Vivero (2010)'da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından turizm ve terör kavramlarını incelediği çalışmasında 2001 ile 2003 yılları arasındaki verilere dayanarak turizm gelirlerinin genel olarak terörizmden olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varmıştır.

Gazopoulou (2011); Yunanistan'da gerçekleşen terör olaylarının turizm ve seyahat gelirlerindeki değişimi nasıl ve ne derece etkilediğini araştırdığı çalışmasında 1980 ve 2009 yılları arasındaki verileri incelemiş ve öngörülen aksine terör eylemlerinin turizm talebi üzerinde sanıldığı kadar büyük etkilerinin olmadığını sonucuna varmıştır.

Marg ve Basu (2013); Mısır, Lübnan ve Ürdün'ü inceledikleri çalışmalarında, terörizm ve politik istikrar arasındaki ilişki ne şekildedir ve terörizmin ekonomik sonuçları nelerdir sorularına cevap bulmak istemişler ve sonuç olarak terörden turizmin ve politik istikrarın olumsuz etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Altay vd. (2013); Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır 'da gerçekleşen terör olaylarının turizm talebi, işsizlik, milli gelir, yabancı yatırımları, ithalat ve ihracat gibi konulardaki etkilerini ölçtüklerinde bu olayların turistlerin talebini önemli ölçüde negatif yönde etkilediğine dair sonuçlara ulaşmışlardır.

Karaçuka ve Çelik (2014); Türkiye'yi örneklem olarak almış ve 3016 adet terör saldırısının sonuçlarında oluşan verileri incelemiştir. Bu terör olaylarından sadece 18'inin turistik destinasyonları hedef alması ve gerçekleşen olayların sıklık ve sertlik derecelerinin nispeten düşük olması ve olayların farklı mevkilere yayılması gibi nedenlerle terörün Türkiye'deki turizm talebinde büyük bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Ranga ve Pradhan (2014); Hindistan'ın 2006 ve 2012 yılları arasındaki terörizm ve turizm korelasyonunu incelemişler ve turizmin, politik faktörlerin terörizminden etkilenmedikleri sonucuna varmışlardır.

Ahlfeldt, Franke ve Maennig (2015) çalışmalarında 1993 ve 2005 yılları arasında Almanya'dan turistik amaçlı çıkış yapan kişiler ile 172 ülkeye olan girişleri terör ve turizm açısından incelemişlerdir. Çalışmasının asıl amacı turistlerin 11 Eylül'den etkilenip etkilenmediklerini incelemektir. Çalışmanın sonucunda Güneydoğu Asya'ya olan turist talebinin terörden etkilendiğini fakat yazarlar bu sonucun bölgede yaşanan doğal afetlerden de etkilenmiş olabileceğini belirtmişlerdir. 2002 ve 2003 yılları arasında İslam ülkelerine olan turist talebi 16,9 artarken Müslüman olmayan orta doğu ülkelerine 22,4 oranında artış göstermiştir.

2.3.11 Eylül Saldırıları

11 Eylül sabahı, Amerika'nın doğu kıyısındaki havaalanlarından havalanan 4 ticari yolcu uçağı 19 hava korsanı tarafından kaçırıldı. Uçaklardan ikisi Newyork'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin iki kulesine (İkiz Kuleler), üçüncü uçak Virginia'daki Pentagon'a kasıtlı olarak çarpıtıldı. Dördüncü uçak ise hedefe ulaşmadan Pensilvanya'da düştü. Olay sonrasında 19 hava korsanı ile beraber yaşamını kaybedenlerin sayısı 3000'e yakındı (BBC, 2013).

Amerika 2000 yılında turizm endüstrisinde 18 milyondan fazla kişiyi istihdam etmiş ve turizmi 582 milyar dolarlık bir sanayi olmuş aynı zamanda yaklaşık 100 milyar dolarlık vergi geliri elde etmiştir. Ülkenin en büyük 100 metropol bölgesinden 263,4 milyar dolar seyahat ve turizm geliri elde edilmiştir. Tek başına New York bu gelirin 17,6 milyar dolarlık kısmını oluşturuyordu. Bunu Chicago 14 milyar dolar, Los Angeles- Long Beach Bölgesi 13,6 milyar dolar ve Atlanta 11,2 milyar dolarla diğerlerini izlemiştir. Turizmde istihdam edilen çalışan sayılarına baktığımızda ise, ülkenin en büyük 100 metropol bölgesinde (bunlardan bazıları New York 198.998, Chicago 207.436,

Los Angeles- LongBeach 177.264 ve Atlanta 172.954 kişi) toplamda 3,9 milyon kişiye iş sağlanmış olduğu söylenebilir (Grote, 2004: 11). İstihdam oranı %5 azalmış ve yerli havayolları 100 milyon dolar kaybetmiştir. Turizm endüstrisindeki kayıplar nedeniyle GSYİH kayıpları 27,27 milyar dolar olmuştur. Saldırı sonrası dönemde ABD turizm işgücü piyasası zarar görmüştür. 2001- 2002 yılları arasında 335.000'den fazla kişi işini kaybetmiş; bunlardan 141.000 kişi otel sektöründen ve 93.000 kişi havayolu sektöründen ve geri kalanlar ise çeşitli sektörlerden oluşmaktadır. ABD'de turizm endüstrisinin çeşitli sektörler üzerinde olumsuz etkileri olsa da hava taşımacılığı ve otel sektörleri üzerindeki etkisi daha fazla olmuştur. Hava ulaşımında sırasıyla 5 milyar ve otel sektöründe 5,9 milyar dolar zarara uğramış ve tüm endüstriler Eylül-Ekim 2001'de %34 oranında bir kayıp göstermiştir (Blake ve Sinclair, 2002).

2.4. Madrid Tren Saldırıları

2004'te Madrid'de üç tren istasyonunda dört trende 10 bomba patladığında 191 kişi öldü ve 2.000 kişi yaralandı. Bombaların daha sonra cep telefonları tarafından patlatıldığı tespit edildi. Saldırının ETA (Euskadi Ta Askatasuna- Basque Homelandand Liberty) 'nın çalışması olduğu kanıtlandı (History, 2004).

Terörizmin dolaylı ekonomik etkilerini tanımlayan kaynaklar karışık ve çelişkili sonuçlar vermektedir. Dahası, terörün çıktı üzerindeki etkisi, hükümet türüne, gelişim seviyesine ve lokasyona göre önemli ölçüde etkilenmektedir. Terörizmin çeşitliliği, ekonominin direnci ve güvenlik seviyesi, terörizmin ülke ekonomisinde ne kadar etkili olduğunu belirleyebilecek etkili faktörlerdir. Araştırmalar, İspanya'daki doğrudan yabancı yatırımın 2004 Madrid tren bombalamalarından sonra 2005 yılında 6 milyar dolar arttığını gösteriyor (Economics and Peace,2015). Aynı zamanda İspanya'daki Euro değer değişikliklerine ve Madrid'deki 11 Mart trajik olaylarına rağmen turist gelirleri %3'ün üzerinde büyümüştür (UNWTO, 2005).

2.5.7 Temmuz Saldırıları,

İngiltere'nin "11 Eylül'ü" olarak da bilinen saldırı 7 Temmuz 2005 günü Londra'da birbirini takip eden bombalı saldırılar gerçekleşmiştir. Sabahın erken saatlerinde Londra'nın toplu taşıma sistemini vuran bir dizi koordine edilmiş terörist bomba patlaması şeklinde meydana gelmiştir. Bombalar, 52 yolcu ve dört intihar bombacısını öldürdü, 700 kişi yaralandı ve kentin ulaşım sisteminin ve mobil telekomünikasyon altyapısının hasar görmesine neden oldu (MCGill, 2009). Kraliçe, Londra'ya yapılan saldırının ardından "Bu acımasız eylemleri masum insanlara karşı gerçekleştirenler, yaşam biçimimizi asla değiştiremeyeceklerini bilmeli" diye açıklamada bulunmuştur. (Coyne vd., 2009: 2936).

Bu saldırıların şirketler için ekonomik boyutu az olmasına rağmen, güvenlik kavramını kısa vadede ciddi bir şekilde işyerlerini etkilenmiştir. Londra Havaalanı ve Docklands Demiryollarındaki firmaların patlamanın olumsuz etkilerine maruz kalmamalarına karşın, turizm ve perakende gibi önemli sektörlerdeki firmalar terör olaylarından belirgin bir şekilde etkilenmişlerdir. 1985 yılından itibaren İngiltere gelen yabancı ziyaretçi sayısında hızlı bir yükseliş yaşamıştır. 1995 yılına gelindiğinde ise Kuzey İrlanda Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından İngiltere bir önceki yıla göre %13,2'lik rekor bir ziyaretçi artışı yaşamıştır. 1999 ile 2000 yıllarında dalgalanmalar yaşayan turist oranları yaşanan hastalıklar (el, ayak ve ağız hastalığı) ve aynı zamanda tüm dünyayı etkileyen 11 Eylül saldırılarından sonra 2001 yılında büyük oranda düşüşler yaşamıştır. Sonrasında tekrar yükselişe geçen turist sayısı 2005 yılındaki 7 Temmuz bombalı saldırılarından önemli oranda etkilenmeyerek %8 oranında artış göstermiştir (Bayramoğlu vd., 2015: 26).

2.6. 2015 Paris Saldırıları

13 Kasım 2015 tarihinde, Paris'in birçok bölgesinde ve Fransa Stadyumu'nda silahlı ve bombalı olarak gerçekleştirilen saldırılar yaşanmıştır. Bataclan tiyatrosunda rehin alma eylemiyle birlikte başkentin çevresinde en az altı silahlı ve üç bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir. Fransa, Kasım 2015'te Paris'te meydana gelen ve 130 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu saldırılardan sonra olağanüstü hâl ilan etmiştir (Gunter, 2017).

Şehir, Charlie Hebdo dergisinin ofislerine yapılan saldırı ile beraber devamında da bir dizi küçük çaplı saldırıya maruz kaldı. Terör tehdidi turistleri korkuturken, 2016'da Paris'e gelen ziyaretçi sayısı 1,5 milyona düştü, uluslararası ziyaretler de neredeyse %9 oranında azaldı. 2016 yılında gelen Çinli ziyaretçi sayısı %21 azalırken, Japon turist sayısı ise %40 oranında azalma gösterdi. Eiffel Kulesi, 2016 yılında bir milyondan daha az ziyaretçiye, Louvre müzesindeki ziyaretçi sayıları ise 1,3 milyona düştü. Fransa istatistik ajansı, turizmdeki düşüş ile 2016 yılında ülkenin ekonomik büyümesinden 0,2 puan gerilediğini söyledi. Ajans, sektörün bu yıl geri adım atmasını beklediğini açıkladı ancak bu tahmininin başka bir büyük bir saldırı olmayacağı varsayımına dayandığı konusunda uyarıda bulundu (Kottasova, 2017).

Avrupalı turistler siyasi sorunlara ve şiddete karşı çok hassaslardır. Bazı potansiyel tehditlerle karşılaştıklarında seyahat yerlerini çok çabuk değiştirebilirler. Bununla birlikte, Doğu Avrupa ülkeleri (Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, vb.) yeni pazarların araştırılması fırsat olarak görülebilir. Bu ülkelerden gelen turistler, bu tehditlere karşı daha az hassas ve daha dirençlidir. Batı dünyasındaki kültürel değerlere biraz farklı bakış açıları olmakla birlikte ve stresli durumlara daha kolay uyum sağlayabilmekteler. Komünist rejimler altında yaşayan nüfusun bir kısmının zor zamanlar geçirmiş olmaları onları daha dayanıklı hale getirmiştir (Korolev, 2007).

2.7. 15 Temmuz Darbe Girişimi

Türkiye'de 15-16 Temmuz 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde konumlanmış kendilerine Yurtta Sulh Konseyi adını vermiş bir grup askeri darbe girişiminde bulunmuştur. TRT'de ve TSK'nın resmî sitesinde yayınlanan bildirilerde ordunun ülke yönetimine el koyduğu söylenerek sokağa çıkma yasağı ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan, televizyon kanalı aracılığıyla telefonundan görüntülü bağlantı gerçekleştirmiş ve darbecilerin faaliyetlerini tanımadığını belirterek halkı darbecilere karşı koymak amacıyla meydanlara ve havaalanlarına çıkmaya davet etmiştir. Bu davetin ardından halk birçok ilde darbe karşıtı protestolar düzenlemiştir. Emniyet güçlerinin gerçekleştirmiş olduğu operasyonlar ile 16 Temmuz'da darbe girişimi sonlandırılmıştır. Darbe girişiminin ardından değişik rütbelere 8.036 asker gözaltına alınmış, 300'den fazla kişi hayatını kaybetmiş (104'ü darbeci asker), 2196 kişi yaralanmıştır. 22 Temmuz tarihine gelindiğinde ise gözaltı sayısı 10 bini bulmuştur. Fethullah Gülen destekli olduğu belirtilen bu darbe girişiminin ardından TBMM Anayasanın 120. Maddesi gereğince ilk olarak 3 ay süreyle olağanüstü hâl ilan edilmiş olup daha sonrasında bu tarih tekrar uzatılmıştır. Gerçekleştirilen bu darbe girişimi 1980 askeri darbesinden bu yana ilk defa gerçekleştirilen darbe girişimi olarak kaydedilmiştir (Nisan ve Şeker, 2017: 72).

Milli Güvenlik Kurulu'nun 30 Ekim 2014 tarihinde yayınlanan Milli Güvenlik Siyaset belgesinde FETÖ 'paralel devlet yapılanması' adı altında yer almış olup ve illegal hiyerarşik yapılanma olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda 8 Ocak 2016 tarihinde Jandarma Genel Komutanlığı'na FETÖ var olan terör örgütleri listesinde yerini almıştır (Habertürk, 2018).

Türkiye'nin tamamını etkileyen bu darbe girişimi dünya basınında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Ülkelerin internet sitelerinde resmi olarak Türkiye'nin güvenli bir ülke olmadığı

turistlere bildirilmiştir ve ülkeler vatandaşlarına Türkiye’de buldukları bu süreçte sokağa çıkmayın uyarısında bulunmuştur.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, turistlerin dünyanın en çok tercih edilen destinasyonlarında yaşanan büyük terör eylemlerinden sonra o ülkeye olan talebin ve dolayısıyla turizm gelirinin ne yönde değiştiği ve bu ülkelerin terör eyleminden sonra var olan talebin etkileyen verilerin ve çalışmalarının incelenmesidir.

Bu çalışmada, araştırma deseni olarak Reggio Emilia yaklaşımına uygun olarak sosyal-yapılandırmacı bir anlayışı içeren ve dokümantasyon ilkelerine bağlı kalınarak nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminde amaç anlamak ve dokümanlardan anlam çıkarmak olduğundan (Corbin ve Strauss, 2008) doküman analizi yöntemi bu çalışmada kullanılmıştır. Doküman analizi; sistemli bir şekilde yazılı ve görsel olan dokümanların taranması veya değerlendirilmesidir (Bowen, 2009). Bu çalışmada, doküman analizi yöntemi bağlamında yazılı ve görsel verileri içeren dokümanlar toplanmış, elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Çalışmanın kapsamı oluşturulurken Dünya Turizm Örgütü’nün her yıl yayınlamış olduğu raporlar baz alınmıştır. 2000-2020 yılları arasında yayınlanan raporlara göre batı dünyasında en çok turist ağırlayan ülkelerde gerçekleşmiş terör olaylarından en az elli can kaybının yaşandığı, aynı ülkede birden fazla bu kriteri sağlayan terör olayının yaşanmış olması durumunda ise en büyük olan olaylar tercih edilmiştir.

Çalışmanın evrenini daraltmak açısından belirlenen bu kriterler bağlamında yukarıda belirtilen ülkelerden batı dünyasında yer alan Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık, Fransa, İspanya, İtalya, Kanada, Meksika, Türkiye ve ABD’nin yaşamış oldukları terör olayları incelenmiştir. Bu ülkeler incelendiğinde belirlenen kriterlere uyan beş ülke ve beş olay saptanmıştır. Bazı akademik çalışmalarda terörün etkileri incelenirken, değerlendirilen ülke sayısı sınırlandırılmış, bazılarında ise sadece tek bir ülke değerlendirilmiştir (Blomberg vd, 2004). Bu çalışmada incelenecek olan terör olayları ise aşağıdaki Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Terörün Etkilediği Başlıca Ülkeler

Tarih	Ülke	Örgüt	Ölü	Yaralı
11.09.2001	ABD	El-Kaide	2996	6000+
11.03.2004	İspanya	El-Kaide	191	2000
07.07.2005	İngiltere	El-Kaide	52	700
13.11.2015	Fransa	IŞİD	152	352
15.07.2016	Türkiye	FETÖ	300+	2196

Kaynak: Economics and Peace, "Global Terrorism Index 2017", (Çevrimiçi) <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/.../Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf> 16 Nisan 2018.

Terör olaylarının meydana geldiği ABD, İspanya, Birleşik Krallık, Fransa ve Türkiye’nin en önemli ortak noktalarından biri tüm dünyaca tanınan ünlü turizm destinasyonları olmalarıdır. Her sene milyonlarca insanın ziyaret ettiği bu ülkelerin herhangi bir terör saldırısına uğraması, kaçınılmaz olarak turist davranışlarına etki etmiştir.

4. BULGULAR

4.1. 11 Eylül Saldırılarına Ait Bulgular

11 Eylül 2001 saldırılarının Amerika’daki otel sektörüne de çok büyük bir ölçüde zarar vermiştir. Saldırının gerçekleşmesinden sonraki ilk üç ayda bireysel seyahatlerde %20 ile %50 arasında rezervasyon iptalleri ve grupların ve tatil firmalarının tatil programlarını tamamen iptal

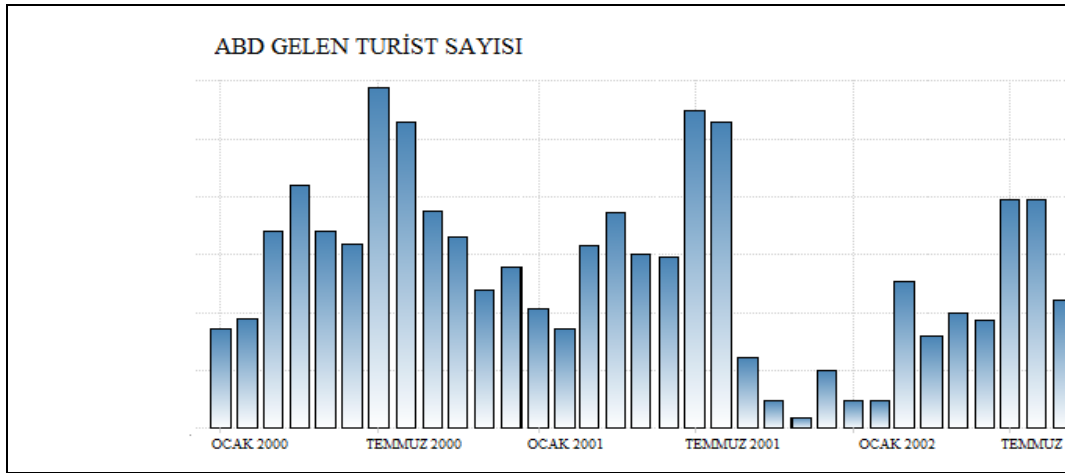
etmesi, toplantıların, kongreler, seminerlerin, ticari fuarların tamamen iptali ve ertelenmesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu trajedinin yaşanması ABD için turizm gelirlerinin en az 2 milyar dolar kaybı anlamına gelmektedir. Bu saldırı sonucunda, birçok otel tekrar müşteri çekmek için oda fiyatlarında %30 ile %50 arasında bir indirim ve bedava kahvaltı, indirimli tiyatro bileti ve üç gece kal 2 gece öde gibi çeşitli promosyonlar yapmak zorunda kalmışlardır (Goodrich, 2002: 576).

Tablo 2. 2000-2002 Yılları Arasında ABD'ye Gelen Turist Sayısı ve Turizm Hâsılatı

	Gelen Turist	Turizm Hâsılatı (Milyar Dolar)
1998	46,4	56,1
1999	48,5	60,1
2000	50,9	82,0
2001	45,5	72,3
2002	43,5	66,7
2003	41,2	64,3
2004	46,1	74,5
2005	49,2	81,8

Kaynak: UNWTO, "Tourism Highlights 2006", (Çevrimiçi) <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.../9789284413492> 16 Nisan 2017.

Tablo 2'de görüldüğü üzere 2000 yılında Amerika Birleşik Devlet'inin turizmde elde ettiği gelir 82 milyar dolar iken bu rakam 2001 yılında 72,3 milyar dolara ve takip eden 2002 yılında ise 66,5 milyar dolara düşmüştür. Ülkeye gelen turist sayısı ise 2000 yılında 50,9 milyon iken 2001 yılında 45,5 milyona ve daha sonra 2002 yılında 41,9 milyona doğru düşüşünü devam ettirmiştir.

Şekil 1. 2000-2002 Yılları Arasında ABD'ye Aylık Olarak Gelen Turist Sayısı

Kaynak: Trading Economics, "Usa Tourist Arrivals", (Çevrimiçi) <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators> 21 Kasım 2017.

2000 ve 2002 yılları arasındaki gelen turist sayılarına aylık olarak bakıldığında Şekil 1'de terör döneminde yaşadığı sıkıntılı süreç daha net görülebilir. Genel olarak turizm sezonu olarak görülen yaz aylarının yoğunluğunun 2001 yılında yaşanan terör olayından sonra ani düşüş yaşadığı ve devam eden aylarda dalgalı bir şekilde düşüşe devam ettiği söylenebilir.

11 Eylül 2001 saldırılarının Amerika'daki otel sektörüne de çok büyük bir ölçüde zarar vermiştir. Saldırının gerçekleşmesinden sonraki ilk üç ayda bireysel seyahatlerde %20 ile %50 arasında rezervasyon iptalleri ve grupların ve tatil firmalarının tatil programlarını tamamen iptal etmesi, toplantıların, kongreler, seminerlerin, ticari fuarların tamamen iptali ve ertelenmesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu trajedinin yaşanması ABD için turizm gelirlerinin en az 2 milyar dolar kaybı

anlamına gelmektedir. Bu saldırı sonucunda, birçok otel tekrar müşteri çekmek için oda fiyatlarında %30 ile %50 arasında bir indirim ve bedava kahvaltı, indirimli tiyatro bileti ve üç gece kal 2 gece öde gibi çeşitli promosyonlar yapmak zorunda kalmışlardır (Goodrich, 2002: 576).

Tablo 3. New York Turizm İstatistikleri (Milyon)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam Ziyaretçi (Milyon)	36,2	35,2	35,3	37,8	39,9	41,0
Yerli Turistler (Milyon)	29,4	29,5	30,2	33,03	33,8	34,4
Yabancı Turistler (Milyon)	6,8	5,7	5,1	4,81	6,2	6,6
Ziyaretçi Harcamaları (Milyar dolar)	17,0	15,1	14,1	18,49	21,07	22,8

Kaynak: NYC, "NewYork Tourism Statistics", (Çevrimiçi) <http://www1.nyc.gov/nyc-resources/categories.page> 22 Nisan 2017.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, yabancı turist sayısında 11 Eylül olaylarının etkisi daha fazla gözlenmektedir. 2001 ve 2004 yıllarını karşılaştırıldığında yabancı turist sayısında artış görülmektedir. 11 Eylül terör saldırısı ziyaretçilerin New York'ta yaptıkları harcamaları da olumsuz yönde etkilemiştir. 2000 yılında 17 milyar dolar olan turizm harcamaları 2002'ye gelindiğinde 14,1 milyar dolara düşerek yaklaşık 2,9 milyar dolarlık bir kayba uğramıştır. Fakat harcamalar 2003 yılı itibariyle artışa geçmiştir.

Tablo 4. 2000-2001 Yıllarında Dünya Genelinde Turist Sayıları

	Turist Sayısı (Milyon)		Büyüme Oranı (%)	Pazar Payı (%)	
	2000	2001	2001/2000	2000	2001
Dünya Geneli	696,8	692,6	-0,6	100	100
Afrika Kıtası	27,2	28,4	4,3	3,9	4,1
Amerika Kıtası	128,5	120,8	-6	18,4	17,4
Batı Asya ve Pasifikler	109,2	115,2	5,5	15,7	16,6
Avrupa	402,5	399,7	0,7	57,8	57,7
Orta Doğu	23,2	22,7	2,5	3,3	3,3
Güney Asya	6,1	5,08	-4,5	0,9	0,8

Kaynak: UNWTO, "Tourism Highlights 2002", (Çevrimiçi) <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.../9789284406876> 16 Nisan 2017.

Tablo 4'te sadece Amerika kıtasında değil dünya çapında turist sayılarına bakıldığında %0,6'lık bir düşüş olduğu söylenebilir. Saldırı nedeniyle farklı ülkelere gelen turist sayısı da azaldı. 2001 yılı sonunda ise turist sayısı neredeyse yarı yarıya azaldı. Turizm sektöründeki düşüşe bağlı olarak konaklama sektörü %6,5 oranında bir düşüş göstermiştir (Belau, 2003). Amerika en çok zararı görürken (%6), Güney Asya %4,5 ve Orta Doğu %2,5 düşüş izledi. Avrupa da yüzde 0,7 oranında hafif bir düşüş yaşarken uluslararası gelenler açısından hala dünyanın en iyi turizm bölgesi olmayı devam ettirdiği görülebilir. Büyüme, Batı Asya ve Pasifik'te devam etmiştir. Afrika da olumlu artışlar yaşıyor olmasına rağmen pazar payı oldukça düşük (yüzde 4,5) düzeydedir. Güney Asya, küresel güvenlik durumunun etkisini ciddi olarak hissetti; pazar payı 2000'de yüzde 0,9'dan 2001'de yüzde 0,8'e düştü. (UNWTO, 2002).

11 Eylül saldırıları sadece ABD'yi değil dünyanın diğer bölgelerindeki turizm aktivitelerini de derinden etkilemiştir. Asya-Pasifik bölgesinde 11 Eylül saldırılarından sonra terörizme karşı alınan önlemler, askeri harcamaların artmasına, sigorta maliyetlerinin yükselmesine ve 11 Eylül sonrası iş yapmanın maliyetinin artmasına neden olmuş, bütün bu gelişmeler verimliliği azaltıp bölge

ekonomisinin büyümesini yavaşlatarak, turizm için gelire bağlı talep artışını azaltmıştır (Federal Bureau of Investigation, 2004: 48).

4.2. Madrid Tren Saldırılarına Ait Bulgular

Terörizm, kurumsal kapasitenin sınırlı veya kalkınma düzeyinin düşük olduğu ülkelerde sıklıkla görüldüğünden bu ülkelerde terör olaylarının üretim, yatırım ve büyüme üzerinde daha önemli bir etkisi olabilir. Bu gelişmelere bağlı olarak terörizmin ekonomi üzerinde bir etkisi olsa da bunun özellikle çok sayıda saldırı yaşayan ülkelerde görülebileceğini söyleyebiliriz.

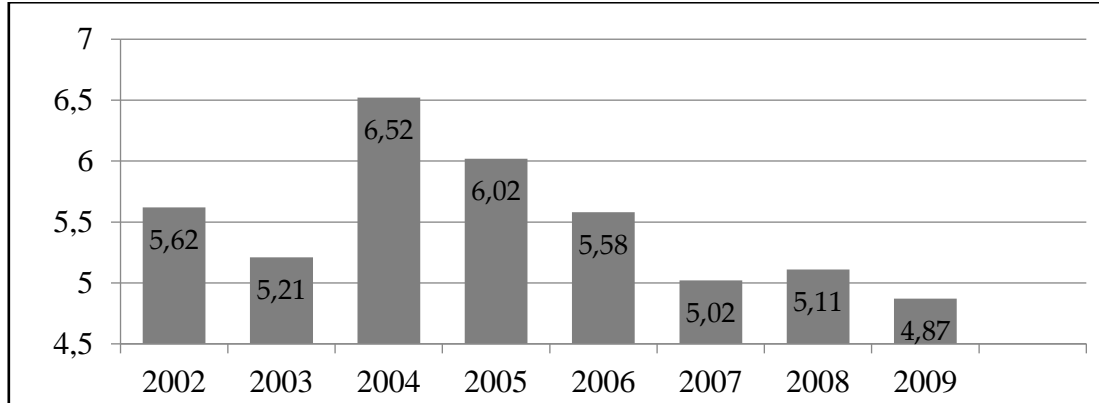
Tablo 5. 2000-2007 Yılları Arasında İspanya'ya Gelen Turist Sayısı ve Turizm Hasılatı

	Gelen Turist (Milyon)	Turizm Hasılatı (Milyon Dolar)
2000	47,9	31,5
2001	49,5	32,9
2002	51,7	33,6
2003	51,8	39,6
2004	53,5	45,2
2005	55,9	47,9
2006	58,2	51,1
2007	59,2	57,8

Kaynak: UNWTO, "Tourism Highlights 2008", (Çevrimiçi) <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.../9789284413560> 16 Nisan 2017.

Tablo 5'te İspanya'ya 2003 yılında gelen turist sayısı 51,83 milyon iken terör olaylarının gerçekleştiği 2004 yılında 53,599 ve devamında 2005 yılında 55,914 milyon olarak yükselişini devam ettirmiştir. 2003 yılında elde edilen turizm geliri 39,645 milyar dolar iken 2004 yılında 45,248 ve 2005 yılında 47,97 milyar dolar olarak terörden etkilenmediği görülebilir.

Grafik 1. 2002-2009 Yılları Arasında İspanya'nın Terörizm Endeksi.

Kaynak: Trading Economics, "Terrorism Index in Spain", (Çevrimiçi) <https://tradingeconomics.com/spain/terrorism-index> 16 Ocak 2018.

İspanya'da yaşanan bu büyük terör olayı 2002 ve 2009 yılları arasında ulaşılan en yüksek rakamdır (Grafik 1). Saldırının büyüklüğü, yaralı ve ölümlerin sayısının çokluğu bu aşamada önemli bir rol oynamıştır. Bu yıllar arasında bu oranda büyük başka bir saldırı veya şiddet olayı gerçekleşmemiştir.

Madrid'deki Mart 2004 tren bombalarından sonra piyasanın doluluk oranı Nisan ayında önceki yılın aynı ayına göre %12,7 oranında azaldı. Mayıs ve haziran aylarında sırasıyla %7,2 ve %7,5'lik düşüşler ile devam etti. Bu eğilim, doluluğun %5,5'in altına düştüğü temmuz ayında değişmeye başladı (eHotelier, 2016).

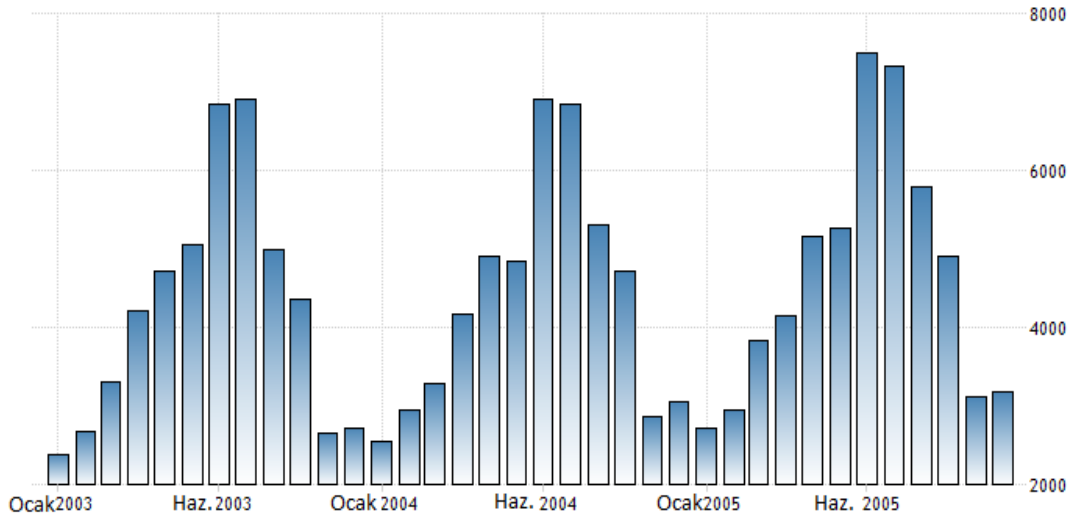
İspanya'nın başlıca turizm şirketlerini temsil eden bir lobi grubu olan Exceltur (2004) (Alliance for Excellency in Tourism- Turizmde Mükemmellik İttifakı) tarafından 15 Mart- 8 Nisan 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmelerde 1.200 İspanyol turizm operatöründen sadece üçte biri (%34,4) bombalamadan etkilenerek satışlarda bir düşüş olduğunu belirtmişlerdir. Terör olayının ardından herhangi bir etki gözlemleyenlerin %50'si için etkilenme oranının %5'ten az olduğunu ve anketin kapanış günü olan 8 Nisan'da satışların tamamen toparlandığını belirtmişlerdir. Etkilenen operatörlerin %25'inden azı kayıpları %10'dan fazla hesaplamışlardır. Turizm işletmecilerinin geri kalan üçte ikisi hiç etkilenmemiştir.

Tablo 6. 2001-2008 Yılları Arasında Madrid'e Gelen Turist Sayısı ve Geceleme Sayısı.

Yıllar	Turist Sayısı	Geceleme Sayısı
2001	5.109,40	10.975,10
2002	5.297,60	11.128,00
2003	5.193,70	10.633,10
2004	5.749,90	11.546,70
2005	6.413,90	12.599,50
2006	6.740,40	13.226,70
2007	7.317,80	14.194,00
2008	7.299,40	13.975,20

Kaynak: Exceltur, "Valoración empresarial del 11-M en el sector turístico españa", (Çevrimiçi) <http://www.exceltur.org/wp-content/uploads/2015/01/English-version-11M-analysis.pdf> 22 Mart 2017.

İspanya'nın önemli bir turizm merkezi olması ülke ekonomisi açısından giderek daha önemli bir konuma gelmesine neden olmuştur. Tablo 6'da 2003 yılında 5 milyon 193 bin olan turist sayısı, 2004 yılında 5 milyon 749 bin'e ve yaşanan terör olayına rağmen 2005 yılında 6 milyon 413 bine yükselmiştir. Geceleme sayıları da aynı şekilde yükselmeye devam etmiştir.

Şekil 2. 2003- 2005 Yılları Arasında İspanya'ya Gelen Turist Oranları (milyon).

Kaynak: Trading Economics, "Tourist Arrivals in Spain", (Çevrimiçi) <https://tr.tradingeconomics.com/spain/tourist-arrivals> 16 Ocak 2018.

Şekil 2'de görüldüğü gibi İspanya'nın turizm yoğunluğu kış aylarında azalmaktadır. Mart ayından itibaren yükselişe geçen turist sayısı Temmuz- Ağustos aylarında en yüksek yoğunluğa erişmektedir. Terör olayının yaşandığı 2004 Mart ayından sonra tekrar yükselişe geçen rakamlar,

gerçekleşen rutin aksine diğer senelerden farklı olarak haziran ayında ufakta olsa bir azalma görmüştür. Yaşanan terör olayından sonra turist davranışlarının 3 ay değişim gösterdiği bilinmekle beraber bu değişimi tek başına bu bilgi, durumu yorumlamak için yeterli değildir.

4.3.7 Temmuz Saldırılarına Ait Bulgular

2004 yılında 22 milyondan fazla ziyaretçisi olan İngiltere, Temmuz saldırılarının etkisi altındayken dahi Temmuz- Eylül ayları arasındaki üç ayda ziyaretçi sayısının arttığı açıklandı. 2005 yılının ilk çeyreğinde ziyaretler bir önceki yıla göre %13 artarken, temmuz ayından Eylül ayına kadar geçen yılın üçüncü çeyreğinde yıllık bazda %4,2 artış olmuştur (Katz, 2006).

Tablo 7. 2004-2005 Ülkelerine Göre Londra'ya Gelen Turist Sayısı.

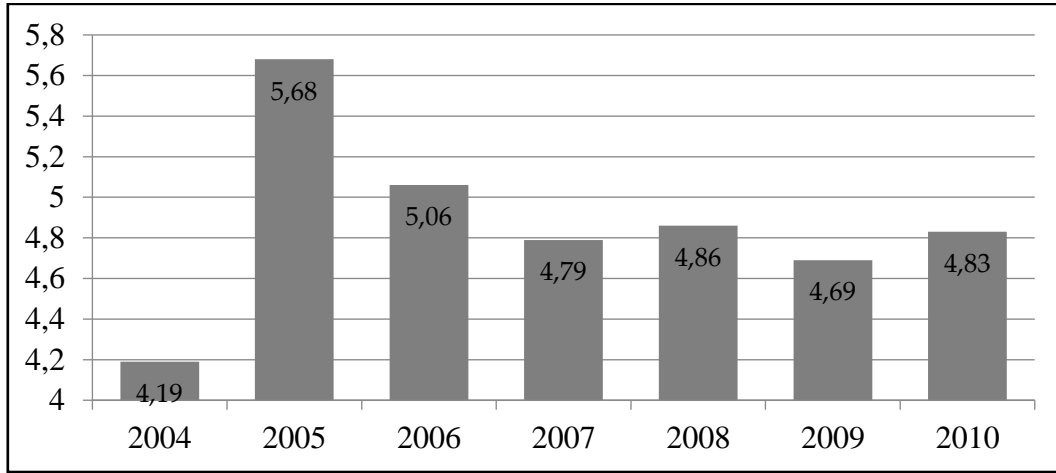
Ülkelerine Göre Londra'ya Gelen Turist Sayısı (1000)								
	2004				2005			
	1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek	1.Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek
Londra								
Kuzey Amerika	579	818	842	536	510	775	839	553
Avrupa	1,691	1,936	2,091	2,292	2,101	2,253	1,996	2,222
Eu25 Ülkeleri ¹	1,535	1,733	1,881	2,053	1,875	2,003	1,776	1,957
Eu15 Ülkeleri ²	1,437	1,550	1,668	1,870	1,71	1,77	1,527	1,72
Diğer Ülkeler	466	617	935	585	480	676	889	598
Dünya Geneli	2,736	3,371	3,868	3,414	3,091	3,704	3,723	3,374

Kaynak: National Statistics, "A report on the 2005 International Passenger Survey", (Çevrimiçi) <https://www.ons.gov.uk/.../international-passenger-survey>. 21 Nisan 2017.

Tablo 7'ye bakıldığında 2004 yılı 3. çeyreği ile 2005 yılı 3. çeyreği kıyaslandığında 145 bin kişilik bir azalmanın Kuzey Amerika, Avrupa, EU25 ülkeleri, EU15 ülkeleri ve diğer olmak üzere hepsinde gerçekleştiği söylenebilir. 2004 ve 2005 yıllarının 4. çeyrekleri kıyaslandığında ise 40 bin kişilik bir azalma görülmektedir. Bu azalma ise Kuzey Amerika'nın aksine diğer tüm ülkelerde gerçekleşmiştir.

¹EU-25: Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya

²EU-15: Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık

Grafik 2. 2004-2010 Yılları Arasında İngiltere'nin Terörizm Endeksi

Kaynak: Trading Economics, "Terrorism Index in UK", (Çevrimiçi) <https://tradingeconomics.com/united-kingdom/terrorism-index> 16 Ocak 2018.

İngiltere'nin 2004 (Grafik 2) yılında 4.19 olan terörizm endeksi 2005 yılında yaşanan şiddet olayları nedeniyle 5.68'e kadar yükselmiş ve 2010 yılına kadar tam anlamıyla yüksek bir düşüş yakalayamamış 2004 yılındaki trendine dönememiştir.

Tablo 8. 2000-2010 Yılları Arasında Birleşik Krallık'a Gelen Turist Sayısı ve Turizm Hâsılatı

	Gelen Yolcu (Milyon)	Turizm Hâsılatı (Milyon Dolar)
2000	25,2	19,4
2001	22,8	16,3
2002	24,2	17,6
2003	24,7	22,8
2004	27,8	28,2
2005	28,0	30,7
2006	30,6	33,7
2007	30,7	38,6
2008	30,1	36,0
2009	28,2	30,0
2010	28,3	32,4

Kaynak: Trading Economics, "Terrorism Index in Turkey", 2018 (Çevrimiçi) <https://tradingeconomics.com/turkey/terrorism-index> 16 Ocak 2018.

Tablo 8'e bakıldığında 2000 yılından itibaren 2010 yılına kadar İngiltere'nin gelen turist ve turizm hâsılat rakamlarını görebiliriz. 2001 yılında tüm dünyayı etkilemiş olan 11 Eylül saldırısının da etkisiyle turist sayısı ve gelirlerinde ani bir düşüş meydana gelmiştir. 2005 yılında meydana gelen saldırıların etkisiyle azalma meydana gelmemekle beraber sadece 0.2'lik bir artış görülmüştür.

4.4. 2015 Paris Saldırılarına Ait Bulgular

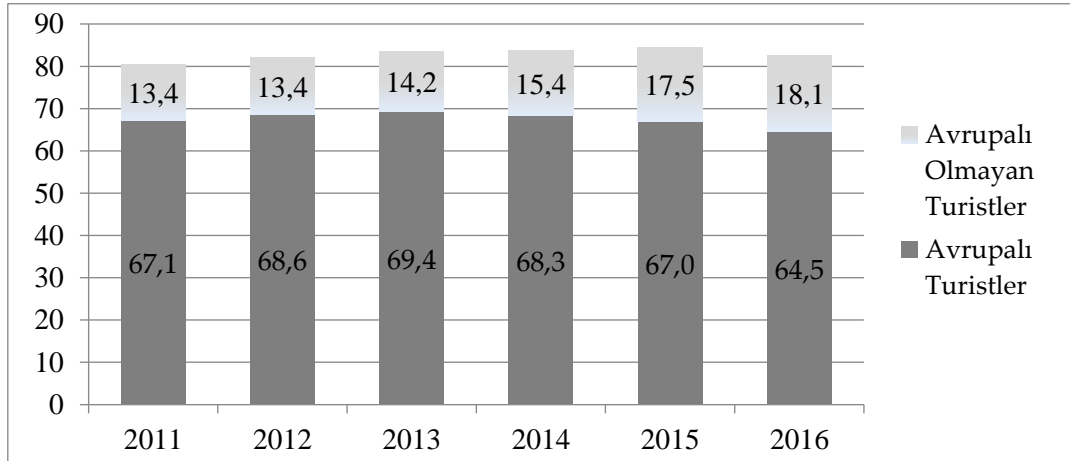
Fransa'da bir otelcilik sektörü araştırma şirketi olan MKG Group'un verilerine göre, artan terör olayları ile 480 adet Paris otelinin doluluk oranında 2015 yılının Eylül ayında izleyen 2016 yılının aynı dönemine göre %11'lik düşüş meydana gelmiştir. Bu oran 44.000 odaya eşdeğerdir (Vorano, 2016).

Tablo 9. 2010-2016 Yılları Arasında Fransa'ya Gelen Turist Sayısı ve Turizm Hâsılatı.

	Gelen Turist (Milyon)	Turizm Hâsılatı (Milyon Dolar)
2010	77,1	46,6
2011	79,5	53,8
2012	83,0	53,6
2013	83,6	56,7
2014	83,7	58,1
2015	84,5	44,9
2016	82,6	42,5

Kaynak: UNWTO, "Annual Report 2016", (Çevrimiçi) http://passthrough.fw-notify.net/download/832795/http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2016_web_0.pdf 16 Nisan 2017.

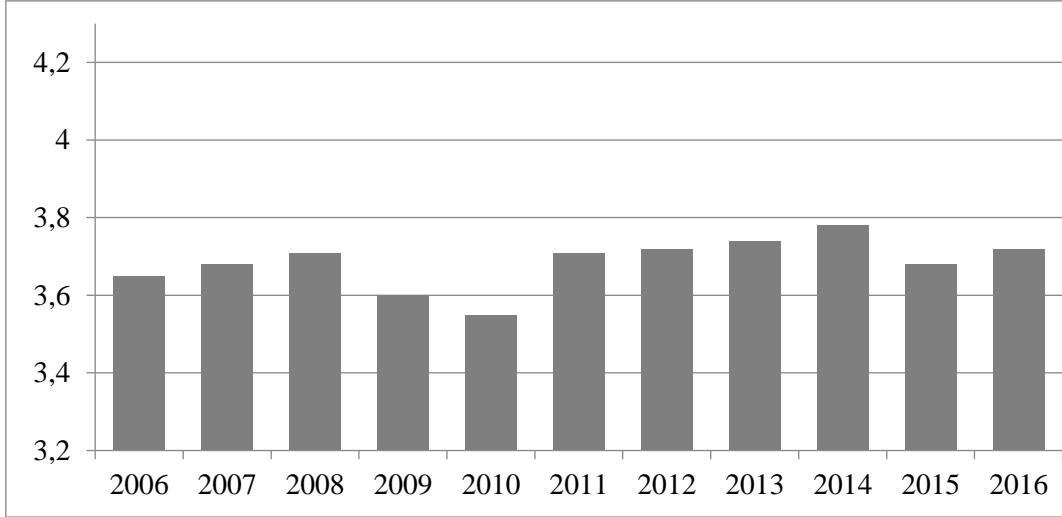
Tablo 9'a göre 2014 yılında 83,7 milyon olan turist sayısı 2015 yılında 84,4 milyona çıkmış ve devam eden terör olayları nedeniyle 2016 yılında 82,6 milyona düşmüştür. Turizm hâsılatı ise 2014 yılında 58,15 milyar dolar iken terör olaylarının gerçekleştiği yıl olan 2015'te 45,92 milyar dolara ve devamında 42,481 milyar dolara kadar düşmüştür.

Grafik 3. Fransa'ya Gelen Avrupalı ve Avrupalı Olmayan Turistlerin Oranı

Kaynak: Le Pages De La Dge, "Etudes Economiques", (Çevrimiçi) https://www.entreprises.gouv.fr/files/files/directions_services/etudes-et-statistiques/4p-DGE/2017-06-4p-N71-EVE-ENGLISH.pdf 22 Aralık 2017.

Grafik 3'e göre turistlerin Avrupalı ve Avrupalı olmayan turistler olarak incelediğinde 2014'den 2015'e gelindiğinde Avrupalı turistlerin %1,9 oranında azaldığını fakat Avrupalı olmayan turistlerin %13,2 oranında arttığı görülmektedir. 2015' den 2016'ya gelindiğinde ise Avrupalı turistlerin %3,8 oranında azaldığı, Avrupalı olmayanların ise aynı oranda arttığı görülebilir. Bu doğrultuda Avrupalı ve Avrupalı olmayan turistlerin güvenlik algılamalarının farklı olduğunu söylenebilir.

Grafik 4. Fransa’da Turizmin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaya Etkisi.

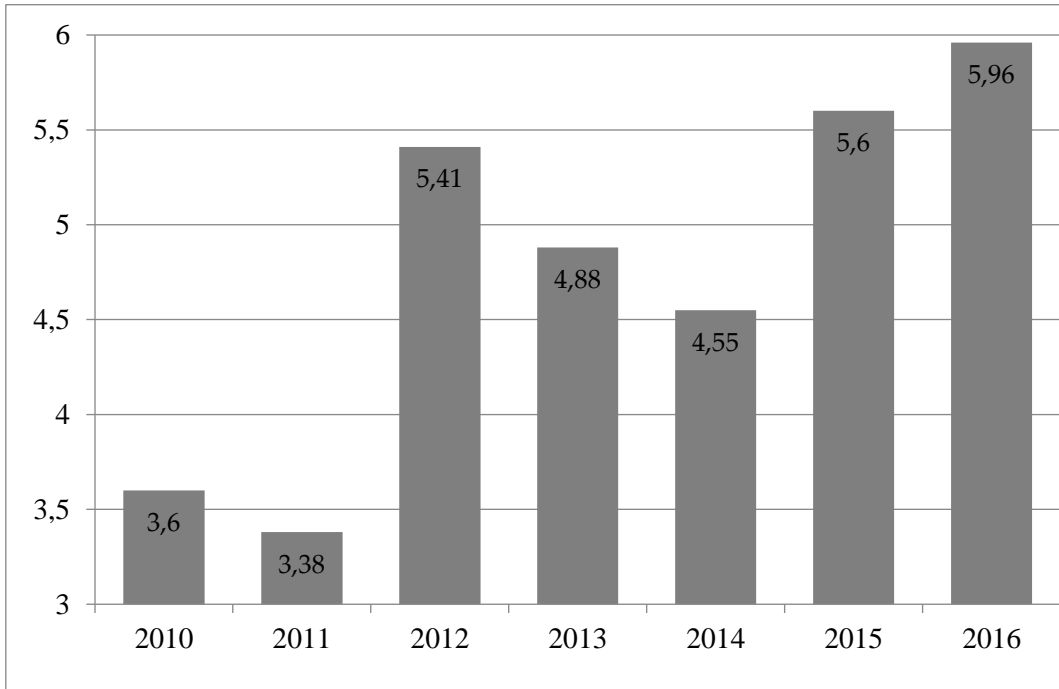

Kaynak: The World Travel and Tourism Council, "Travel & Tourism Economic Impact 2017 France", (Çevrimiçi) <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/france2017.pdf> 28 Nisan 2017.

Grafik 4'e baktığımızda 2006 yılından 2016 yılına kadar olan süreçte turizm gelirlerinin GSMH'ya olan etkilerini ve ilgili yıl olan 2015 yılında düşüşe geçtiği görülmektedir.

Turizm açısından Fransa ve İtalya'nın 2014'ten 2015'e kadar GSYİH'da meydana gelen değişimleri incelendiğinde; Fransa ve İtalya, gelişmiş ülkelerde terörizmle karşılaşan ülkelerin turizme karşı olan tepki örneğini vermektedir. Fransa 2015'te bir dizi büyük terörist saldırıya uğradı. 2014'ten 2015'e kadar, turizmin GSYİH' ya katkısı 1,7 milyar dolar düştü. Aynı dönemde İtalya, herhangi bir terör olayına uğramadığı için turizm sektörü 4,9 milyar doları büyümüştür (Favre, 2016).

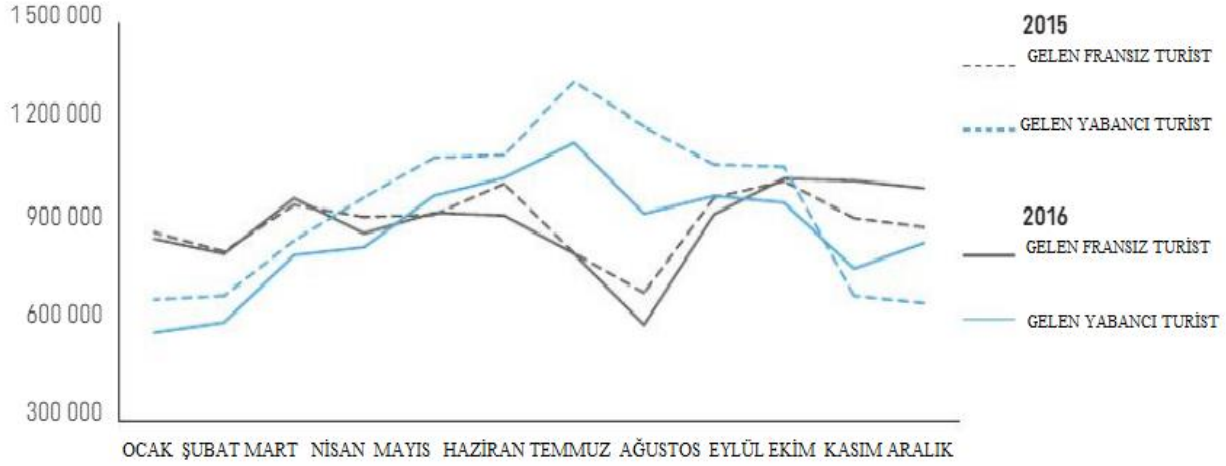
Grafik 5. 2002-2010 Yılları Arasında Fransa'nın Terörizm Endeksi

Kaynak: Trading Economics, "Terrorism Index in France", (Çevrimiçi) <https://tradingeconomics.com/france/terrorism-index16> Ocak 2018.

Fransa'nın terörizm endeksi incelediğinde (Grafik 5) 2010 yılında düşük olan oranlar 2012 yılından itibaren dalgalı bir eğilim izlemiştir. 2015 yılında 5,6'ya yükselen değerler terör olaylarının devam etmesi neticesinde 5,96 oranına yükselmiştir. Global Terrorism Index'e göre Fransa terörün en çok yaşandığı ülkeler sıralamasında 2014 yılında 36. sıradayken 2015 yılında 29. sıraya yükselmiştir (Economics and Peace, 2015).

Şekil 3. 2015-2016 Yılları Arasında Paris'e Gelen Yerli ve Yabancı Turist

Kaynak: Paris Info, "Le Tourisme a Parise 2016", (Çevrimiçi) <http://fr.zone-secure.net/42102/324705/#page=22> 03 Mart 2017.

Şekil 3'e göre 2015 yılında Paris'i ziyaret eden yerli turist sayısı azalma gösterse bile yabancı turist sayısı çok ani ve yüksek oranda düşüş göstermiştir. 2016 yılında 2015 yılının aynı aylarına göre ise yerli turistler ve yabancı turistler artış göstermişlerdir.

Kasım 2015 saldırılarından sonra Paris, devam eden üç aylık süreçte toparlanma sağladı. Üç ayda meydana gelen %13,1'lik bir düşüşten sonra, Mart 2016 ayında %71,7'lik bir artış yaşandı ve bu oran 2015 yılının mart ayına göre sadece %4,8'lik bir azalış olduğunu göstermektedir. Paris'teki ADR (Average Daily Rate- Satılan oda başına elde edilen gelir) Mart'taki normal performansına dönmeden önce, aralık ve şubat ayları arasında ortalama %1,8'lik bir düşüş göstermiştir. Doluluk ve ADR kombinasyonu incelendiğinde mevcut oda başına gelirden (RevPAR) %5,2'lik bir düşüş olmuştur. Ve bu düşüş 2015 Kasım ayından itibaren gerçekleşen oda başına gelir (REVPAR)'deki en az düşüş idi, bu yüzden Paris'in otel pazarının iyileşmenin belirtileri olarak algılanmıştır (eHotelier, 2016).

4.5.15 Temmuz Darbe Girişimine Ait Bulgular

Türkiye'de gerçekleşmiş olan darbe girişimi turizmi talep ve gelir yönünden önemli oranda etkilemiştir. Bu doğrultuda incelenmiş olan dokümanlar meydana gelmiş olan olumsuz etkileri doğrulamaktadır.

Tablo 10. 2015-2017 Yılları Arasında Dönemlik Olarak Turizm Gelirleri

Yıl		Turizm Geliri Bin (\$)
2015	1.Çeyrek	4.868.890
	2.Çeyrek	7.773.677
	3.Çeyrek	12.294.189
	4.Çeyrek	6.568.022
	Yıllık	31.504.778
2016	1.Çeyrek	4.066.384
	2.Çeyrek	4.981.318
	3.Çeyrek	8.277.009
	4.Çeyrek	4.782.729
	Yıllık	22.107.440
2017	1.Çeyrek	3.348,500
	2.Çeyrek	5.380,000
	3.Çeyrek	11.332,300
	4.Çeyrek	6.070,900
	Yıllık	26.131,70

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: "Turizm İstatistikleri, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2017", (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27612>, 01.04.2018.

Yaşanan tüm bu gelişmeler kısa süre içerisinde rezervasyon iptalleri, turist sayısı ve gelirinde düşüş olarak rakamlara yansımıştır. Tablo 10'da 2015 yılının ilk çeyreklik döneminde 4 milyar 869 milyon 890 bin \$ olan turizm gelirleri, 2016 yılının ilk çeyreğinde 4 milyar 66 milyon 384 bin \$'a gerilemiş yani %16,5'lik bir oranda düşüş göstermiştir. Fetö terör örgütünün 3. Çeyrekte gerçekleştirmiş olduğu darbe girişimi 2015 yılında 12 milyar 294 milyon 22 bin \$ olan turizm geliri rakamlarını 2016 yılında 8 milyar 277 milyon 9 bin \$'a kadar yani %32,7 oranında gerilemesine neden olmuştur. 2017 yılına gelindiğinde ise tam olarak eski rakamlara ulaşılmasa bile turizm geliri rakamları 2016 yılı 3.çeyreğine göre yükseliş yakalamış ve 11 milyar 332 milyon 300 bin \$'a yükselmiştir.

Tablo 11. 2015-2016 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Ziyaretçi Sayısı

Yıl		Gelen Ziyaretçi Sayısı
2015	1.Çeyrek	5.344.575
	2.Çeyrek	10.751.351
	3.Çeyrek	17.408.994
	4.Çeyrek	8.112.661
	Yıllık	41.617.581
2016	1.Çeyrek	5.107.553
	2.Çeyrek	7.495.035
	3.Çeyrek	12.063.311
	4.Çeyrek	6.669.430
	Yıllık	31.335.329

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: "Turizm İstatistikleri, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2017", (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27612>, 01.04.2018.

Tablo 11'de 2015 yılının 1. Çeyreğinde 5.344.575 olan gelen ziyaretçi sayısı 2016 yılında 5.107.553'e gerilemiş ve darbe girişiminin olduğu temmuz ayını da içeren 3. çeyrekte 17.408.994 olan rakamlar %30,7 oranında azalarak 12.063.311'e gerilemiştir. 2015 ve 2016 yıllarının genel olarak yılsonu rakamlarına bakıldığında 41.617.581 olan ziyaretçi sayısı 10.282.252 ziyaretçi azalarak 31.335.329 kişi sayısına gerilemiştir. 2016 yılı sonunda açıklanan tüm bu rakamlara göre söylenebilir

ki, yaşanan tüm terör olaylar ve en önemlisi ülkenin tümünü etkisi altına alan bu girişim turistleri güvenlik algısı açısından önemli oranda etkilemiştir.

Tablo 12. Milliyetlerine Göre Türkiye'yi En Çok Ziyaret Eden Yabancı Turistler

Milliyet	Yıllara Göre Yabancı Sayısı			Değişim Oranı %hyt54	
	2014	2015	2016	2014/2015	2015/2016
Almanya	5.250.036	5.580.792	3.890.074	6,30	-30,30
Rusya Federasyonu	4.479,049	3.649,003	866,256	-18,53	-76,26
İngiltere	2.600.360	2.512.139	1.711.481	-3,39	-31,87
Gürcistan	1.755.289	1.911.832	2.206.266	8,92	15,4
Bulgaristan	1.582.912	1.693.591	1.690.766	7,55	-7,18
İran	1.590.664	1.700.385	1.665.160	6,9	-2,07
Hollanda	1.303.730	1.232.487	906.336	-5,46	-26,46
Fransa	1.037.152	847.259	555.151	-18,31	-34,48
Irak	857.246	1.094.144	420.831	27,63	-61,54
Yunanistan	830.841	755.414	593.150	-9,08	-21,48

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği: "Milliyetlerine Göre Gelen Yabancı Ziyaretçiler", (Çevrimiçi) https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/bazi-ulke-gruplarinin-toplam-turist-sayisindaki-paylari_72.html, 28.03.2018.

Tablo 12'de Milliyetlerine göre Türkiye'ye gelen turistler incelendiğinde Almanya'nın 2014 yılında Türkiye'ye en çok ziyaretçi gönderen sıfatını 2015 yılında sürdürmüş olmasına rağmen 2016 yılına gelindiğinde %30,30'luk bir düşüş göstermiştir. Tablodaki en büyük azalma, Rusya (%76,26)'da görülürken, Rusya ile 24 Kasım 2015' de yaşanan Türkiye'nin hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Rus uçağının vurulmasıyla başlayan Uçak Krizi 'nin etkisiyle bu noktaya ulaşmıştır. 2015 yılı 2016 yılı kıyaslandığında diğer büyük düşüşün %61,54 ile Irak, %34,48 ile Fransa, %31,87 ile İngiltere ve %30,30 ile Almanya şeklinde azalma gösterdiği görülebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Turistlerin ülke tercihlerini belirleyen faktörler seyahat edilecek bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal yaşam şartlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ülkenin içerisinde bulunduğu mali ve siyasi istikrar, savaş, terörizm gibi nedenler ve turizm altyapısı, fuar ve festival gibi faktörler turistlerin göz önünde bulundurduğu şartlardan bazılarıdır.

Terörizmin turizm üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada turizm gelirlerindeki değişim ve turist sayılarındaki değişim incelenmiştir. Bu alanla ilgili literatür taramasını incelendiğinde genel olarak; tüm ülkelerde terörün turizm talebini negatif olarak etkilediği ve aynı zamanda bu etkiler sonucunda turizm talebinin ikame etkisiyle komşu ülkelere kayabildiği, gerçekleşen terör olaylarının şiddetlerinden çok sıklık derecelerinin turist davranışları üzerinde etkili olduğu, turistlerin taleplerindeki düşüşlerin geçici olduğu, terörün turizm üzerinde olumsuz etkileri olduğu, ekonomisi turizme dayalı olan ülkelerin terörden daha çok etkilendiği, gelişmekte olan ülkelerin terör olaylarından gelişmiş ülkelere nazaran daha çok etkilendiği gibi çeşitli sonuçlara varılmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken terör ve turizm konusunun kendi kavram çerçevelerinde ve etkileşimde olduğu zamanlarda bu süreci etkileyen birçok faktörün olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle konunun daha ayrıntılı olarak ve her açıdan bakılması olayları kavramak ve çözüm önerileri getirmek açısından yol gösterici olabilecektir. Bu bağlamda diğer araştırmalarda literatüre katkı sağlayabilecek konular şu şekildedir;

Turistleri terör olayının meydana geldiği ülkelere geri çekmek veya var olan talebi kaybetmemek adına yapılması gereken halkla ilişkiler, medya iletişimi, kampanyalar ve kolaylıkların belirlenmesi.

Ülkelere yönelik gerçekleştirilen eylemler genellikle ülkenin en çekici turizm destinasyonlarını hedef almaktadır. Bu bağlamda ülkelerin bu etkiyi dağıtmak adına diğer destinasyonların ön plana çıkarılıp turizmin etki alanının tüm ülkeye yayılması.

Mevcut çerçevenin ötesinde düşünerek, uluslararası seyahat tüketiminin artması nedeniyle küresel seyahat edenler için yeni bir çerçeve geliştirilmesi, aynı zamanda iş birliğine dayalı ve sınır ötesi bir yaklaşımla riskin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sorunun asıl kaynağı olan, teröre sebebiyet veren nedenlerin araştırılması, anlaşmazlıkların çözülmesi adına ülkeler arasında yapılması gereken anlaşmalar ve görüşmelerin izleyebileceği yolların belirlenmesi.

KAYNAKÇA:

- Ahlfeldt, G., Franke, B., Maennig, W. (2015). Terrorism and International Tourism: The Case of Germany", *Journal of Economics and Statistics*, No.235.
- Akgün, B. (2006). Küresel Terör: Mit mi?, Gerçek mi?, Ed.: Orhan Gökçe ve Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Altay, H., Ekinci, A., Peçe, M. A. (2013). Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No. 37, Ss. 267-288.
- Bayramoğlu, T., Durmaz, A., Arı, Y. O. (2015). Ekonomik Açıdan Terör Ve Turizm İlişkisi: Dünya Örnekleri ve Türkiye Örneği, *Türkiye Klinikleri*, No: 2, S. 26.
- BBC. (2013). The 9/11 terrorist attacks, 30 Temmuz 2021 tarihinde http://www.bbc.co.uk/history/events/the_september_11th_terrorist_attacks adresinden erişildi.
- Belau, D. (2003). The Impact Of The 2001- 2002 Crisis On The Hotel And Tourism Industry, *International Labor Organization (ILO)*.
- Blake, A., Sinclair, T. (2002). Responding To September 11 Tourism Crisis Management, *Christel Dehaan Tourism And Travel Research Institute*. 12 Temmuz 2021 tarihinde <Http://Citeseerx.İst.Psu.Edu/Viewdoc/Download?Doi=10.1.1.464.68&Rep=Rep1&Type=Pdf> adresinden erişildi.
- Blomberg, B., Hess, G., Orpanides, A. (2004). The Macroeconomic Consequences of Terrorism, *Claremont McKenna College*, No:4.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Corbin, J., and Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Sage.
- Coyne, S. M., Bux, S. M. (2009). The Effects Of Terrorism: The Aftermath Of The London Terror Attacks", *Journal Of Applied Social Psychology*, C. XXXIX, No. 12, 2009, Ss. 2936-2966.
- Dılmaç, S. (1997). *Terörizm Sorunu Ve Türkiye*, Egm Yayınları, Ankara.
- Drakos, K., Kutan, A. (2001) "Regional Effects Of Terrorism On Tourism: Evidence From Three Mediterranean Countries", *Center For European Integration Studies, Working Paper*.
- Drakos, K., Kutan, A. (2003). "Regional Effects Of Terrorism On Tourism İn Three Mediterranean Countries", *Journal Of Conflict Resolution*, C. XLVII, No:5, S.621-641.
- Economics and Peace, (2015). *Global Terrorism Index 2015*. 01 Ağustos 2021 tarihinde <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Economics and Peace. (2017). *Global Terrorism Index 2017*, (Çevrimiçi) 01 Ağustos 2021 tarihinde <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/.../Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Edmonds, C., Mak, J. (2006). *Terrorism And Tourism İn The Asia Pasific Region: Is Travel And Tourism İn A New World After 9/11?" East-West Center Working Paper*, C.III, No:86.

- eHotelier, (2016), The impact of terrorism on Europe's hotel industry", 01 Ağustos 2021 tarihinde <https://ehotelier.com/global/2016/05/04/impact-terrorism-europes-hotel-industry/> adresinden erişilmiştir.
- eHotelier, (2016). The impact of terrorism on Europe's hotel industry, 01 Ağustos 2021 tarihinde <https://ehotelier.com/global/2016/05/04/impact-terrorism-europes-hotel-industry/> adresinden alınmıştır.
- Emsen, Ö., Selçuk, D., Mustafa, K. (2004). Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, C.IV, No.7, Ss.67-83.
- Exceltur, (2015), Valoración empresarial del 11-M en el sector turístico España, 20 Temmuz 2021 tarihinde <http://www.exceltur.org/wp-content/uploads/2015/01/English-version-11M-analysis.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Favre, F. (2016). Tourism In Europe In 2015, Insee, 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.insee.fr/en/information/2381925> adresinden erişilmiştir.
- Federal Bureau of Investigation. (2001). Terrorism 2000/2001, U.S. Department of Justice, 01 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror> adresinden erişilmiştir.
- Gazopoulou, H. (2011). Assessing The Impact Of Terrorism On Travel Activity In Greece, Working Papers From Bank Of Greece, Ss.127.
- Goodrich, J. (2002). September 11/2001 Attack On America: A Record Of Immediate Impacts And Reactions In The Usa Travel And Tourism Industry, Tourism Management, C.XXIII, Ss.573-580.
- Grote, I. (2004). The Impact And Cost Of International Terrorism On The Economies Of The United States And The European Union: 2001 – 2004, Rochester Institute Of Technology, S.11.
- Gunter, J. (2017). Paris Attacks: As They Happened, BBC, 01 Temmuz 2021 tarihinde <http://www.bbc.com/news/live/world-europe-34815972> adresinden erişilmiştir.
- Habertürk, (2018). FETÖ'nün Silahlı Terör Örgütü Olduğuna İlişkin Değerlendirme, 01 Ağustos tarihinde <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1509084-fetonun-silahli-teror-orgutu-olduguna-iliskin-degerlendirme> adresinden erişilmiştir.
- History, (2004). Terrorists bomb trains in Madrid, 05 Ağustos 2021 tarihinde <http://www.history.com/this-day-in-history/terrorists-bomb-trains-in-madrid> adresinden erişilmiştir.
- Karaçuka, M., Çelik, N. (2014). Turizm Talebinin Terör Olayları Karşısındaki Duyarlılığı: Türkiye Örneği", VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 04-05 Nisan 2014, Ss. 282-296.
- Katz, L. (2006). Uk Tourism Has Record Year Despite London Bombs, The Guardian, 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.theguardian.com/travel/2006/nov/08/travelnews.uknews> adresinden erişilmiştir.
- Korolev, V. (2007). Mysteries Of 11 September, The Voice Of Russia, Eylül 12, 20 Temmuz tarihinde https://sputniknews.com/voiceofrussia/Radio_Broadcast/2244589/2312203/ adresinden erişilmiştir.
- Kottasova, I. (2017). Tourists Are Returning To Paris After 2015", Cnn, 05 Ağustos 2021 tarihinde <http://money.cnn.com/2017/08/23/news/economy/paris-france-tourism-bounce-back/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Le Pages De La Dge. (2017). Etudes Economiques, 05 Temmuz 2021 tarihinde https://www.entreprises.gouv.fr/files/files/directions_services/etudes-et-statistiques/4p-DGE/2017-06-4p-N71-EVE-ENGLISH.pdf adresinden erişilmiştir.
- Marg, V. S., Basu, K. (2013). Impact Of Political Instability And Terrorism In The Tourism Industry Of Three Middle-East Countries: An Econometric Exploration, Ijbs Journal, Ss.1-14.
- McGill School of Computer Science. (2009). 7/7 July 2005 London Bombings, 05 Ağustos 2021 tarihinde https://www.cs.mcgill.ca/~rwest/link-suggestion/wpcd_2008-09_augmented/wp/7/7_July_2005_London_bombings.html adresinden erişilmiştir.
- National Statistics. (2005). A report on the 2005 International Passenger Survey, 05 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.ons.gov.uk/.../international-passenger-survey> adresinden erişilmiştir.
- Nisan, F., Şeker, T. (2017). Demokrasiyi Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği, TRT Akademi, No: III, C. II, 2017, ss. 72-73.
- NYC. (2017). New York Tourism Statistics, 05 Temmuz tarihinde <http://www1.nyc.gov/nyc-resources/categories.page> adresinden erişilmiştir.
- Öngün, F. (2001). Küresel Terör, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul.

- Paris Info. (2016). Le Tourisme a Parise 2016, 24 Temmuz 2021 tarihinde <http://fr.zone-secure.net/42102/324705/#page=22> adresinden erişilmiştir.
- Pizam, A., Fleisher, A. (2002). Severity Versus Frequency Of Acts Of Terrorism: Which Has A Larger Impact On Tourism Demand?, *Journal Of Travel Research*, C.XI, No.3, S.337-339.
- Pizam, A., Ginger, S. (2000). Tourism And Terrorism: A Quantitative Analysis Of Majör Terrorist Acts And Their Impact On Tourism Destinations, *Tourism Economics*, C. VI, No:2, S.123-138.
- Ranga, M., Pradhan, P. (2014). Terrorism Terrorizes Tourism: Indian Tourism Effacing Myths?, *International Journal Of Safety And Security İn Tourism*, C.I, No:5 , Pp.26-39.
- Sayar, K. (2006). Terörün Psikolojisi, KemalSayar, 20 Temmuz 2021 tarihinde <Http://Www.Kemalsayar.Com/Katagoridetay-Terorun-Psikolojisi-37.Html> adresinden erişilmiştir.
- Strażycich, M. (2002). Terrorism And Tourism: Is The Impact Permanent or Transitory: Time Series Evedince From Some Mena Countries, Ohio State University.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, No: 54, S.319-334.
- Terörle Mücadele Büro Amirliği. (2018). Terör, 30 Temmuz 2021 tariihinde <http://www.kahramanmaras.pol.tr/goksun/Sayfalar/Ter%C3%B6rle-M%C3%BCcadele-B%C3%BCro-Amirli%C4%9Fi.aspx> adresinden erişilmiştir.
- The World Travel and Tourism Council. (2017). Travel & Tourism Economic Impact 2017 France, 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/france2017.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Thompson, B. (2008). Computing And Interpreting Effect Sizes, Confidence Intervals, And Confidence Intervals For Effect Sizes, Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Trading Economics. (2017). Usa Tourist Arrivals, 15 Haziran 2021 tarihinde <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators> adresinden erişilmiştir.
- Trading Economics. (2018). Terrorism Index in France, 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://tradingeconomics.com/france/terrorism-index> adresinden erişilmiştir.
- Trading Economics. (2018). Terrorism Index in Spain, 20 Haziran 2021 tarihinde <https://tradingeconomics.com/spain/terrorism-index> adresinden erişilmiştir.
- Trading Economics. (2018). Terrorism Index in Turkey, 20 Haziran 2021 tarihinde <https://tradingeconomics.com/turkey/terrorism-index> adresinden erişilmiştir.
- Trading Economics. (2018). Terrorism Index in UK, 20 Haziran 2021 tarihinde <https://tradingeconomics.com/united-kingdom/terrorism-index> adresinden erişilmiştir.
- Trading Economics. (2018). Tourist Arrivals in Spain. 20 Haziran 2021 tarihinde <https://tr.tradingeconomics.com/spain/tourist-arrivals> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). Turizm İstatistikleri, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2017, 10 Temmuz 2021 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27612> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. (2018). Milliyetlerine Göre Gelen Yabancı Ziyaretçiler, 20 Temmuz 2021 tarihinde https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/bazi-ulke-gruplarinin-toplam-turist-sayisindaki-paylari_72.html adresinden erişilmiştir.
- UNWTO. (2002). Tourism Highlights 2002. 22 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.../9789284406876> adresinden erişildi.
- UNWTO. (2005). Tourism Highlights 2005. 22 Temmuz 2021 tarihinde www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789282456876 adresinden erişildi.
- UNWTO. (2006). Tourism Highlights 2006. 22 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.../9789284413492> adresinden erişildi.
- UNWTO. (2008). Tourism Highlights 2008, 22 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.../9789284412547> adresinden erişildi.
- UNWTO. (2011). Tourism Highlights 2011, 22 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.../9789284413935> adresinden erişildi.
- UNWTO. (2015). Tourism Highlights 2015. 22 Temmuz 2021 tarihinde www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899 adresinden erişildi.

- UNWTO. (2016). Annual Report 2016. 22 Temmuz 2021 tarihinde http://passthrough.fw-notify.net/download/832795/http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2016_web_0.pdf adresinden erişildi.
- UNWTO. (2016). Tourism Highlights 2016. 22 Temmuz 2021 tarihinde www.unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899 adresinden erişildi.
- Vivero, L. (2010). Terrorism And Arap-Islamic Tourism In The Middle East: An Aconomic Benefit or A Cultural Seclusion. *International Politics, C.III*, Pp.105-136.
- Voranov, S. (2016), "A Year After Paris Attacks, Challenges For Hotels And Restaurants", *The Newyork Time*. 10 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.nytimes.com/2016/11/13/travel/a-year-after-paris-attacks-tourism-challenges.html?mtrref=undefined&gwh=97447dd102ad8235ce418807314133e8&gwt=pay> adresinden erişildi.
- Yayla, A. (1990), Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve, *Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No:14, s. 45.